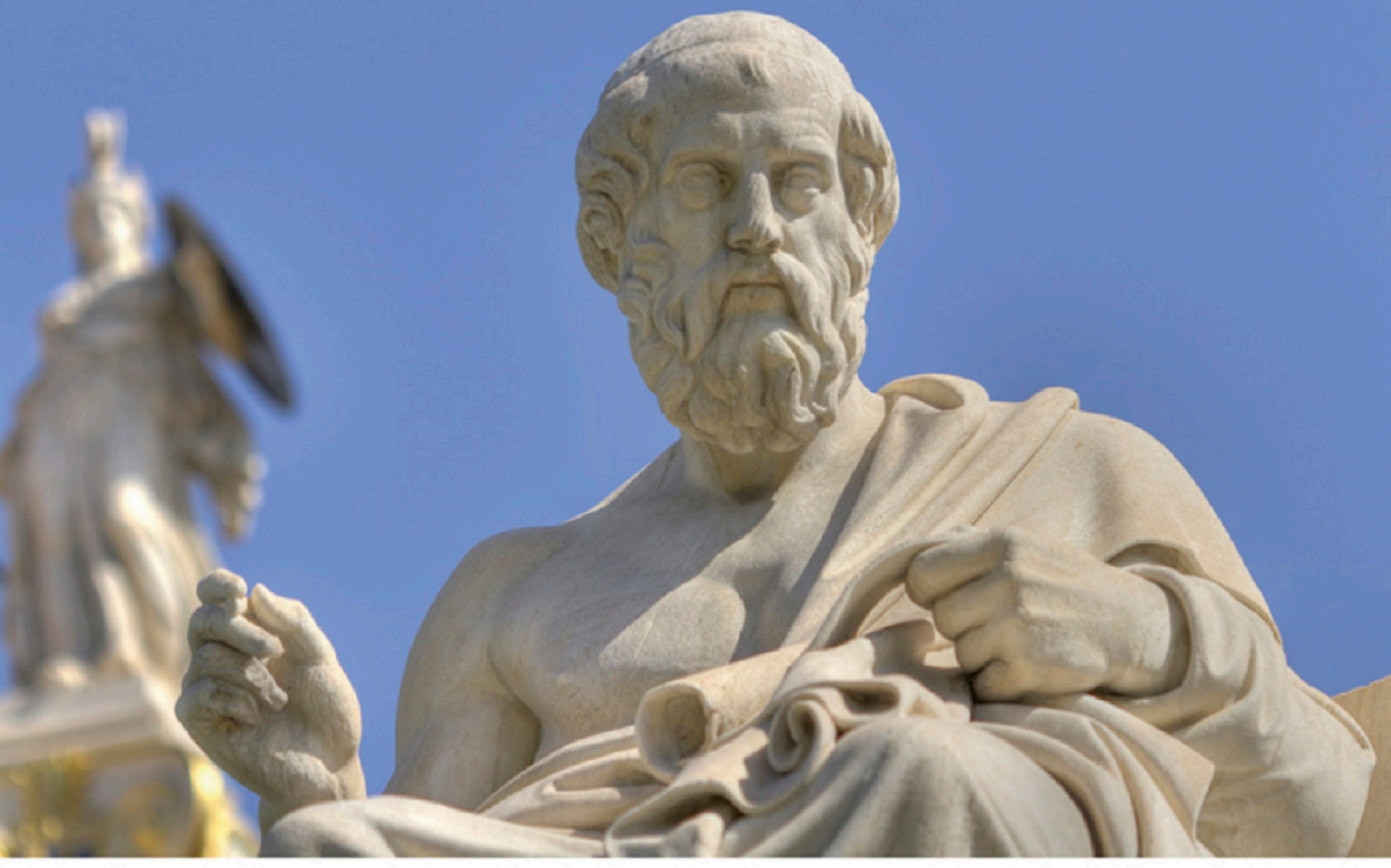
Jitka Lunerová, Monika Svobodová, Radim Štěrba

ETICKÁ VÝCHOVA

pro 2. stupeň základních škol

ÚCTA K SOBĚ A DRUHÝM
HODNOTY A HODNOTOVÝ SYSTÉM ČLOVĚKA
OSOBNÍ ŽIVOT ČLOVĚKA
SPOLEČENSKÉ VZTAHY
ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ
NÁBOŽENSTVÍ

edika.

PhDr. Monika Svobodová
Mgr. Jitka Lunerová
PhDr. Radim Štěrba

ETICKÁ VÝCHOVA

PRO 2. STUPEŇ ZŠ

Edika
Brno
2013

Milé žákyně, milí žáci,

letošním školním rokem Vás bude provázet také předmět „Etická výchova“, v němž se seznámíte se základy etiky a morálky, objasníte si význam pojmů jako svědomí, empatie, porozumíte významu hodnot a hodnotového systému.

V jednotlivých dílčích kapitolách zjistíte, jakým způsobem „etika“ zasahuje do Vašich životů. Poznáte význam etiky v osobním životě člověka a v rodině, stejně jako ve společenských vztazích. Seznámíte se s jednotlivými součástmi životního prostředí a pochopíte nutnost jeho ochrany. Na příkladech hlavních světových náboženství zjistíte souvislosti mezi etikou a náboženstvím. Naučíte se také, jakými způsoby můžete komunikovat se svým okolím a především si uvědomíte, jak je důležité zachovávat úctu k sobě i k jiným lidem.

Aby pro Vás předmět nebyl jen nudným a nic neříkajícím sledem informací, budete mít možnost sami aktivně zjišťovat a přinášet poznatky k jednotlivým tématům. K lepšímu zapamatování a zopakování získaných poznatků Vám jistě pomohou nejrůznější opakovací úkoly a cvičení.

Věříme, že Vás etická výchova zaujme a že se s pomocí této učebnice naučíte a pochopíte vše potřebné.

Autoři

ETICKÁ VÝCHOVA PRO 2. STUPEŇ ZŠ
Monika Svobodová, Jitka Lunerová, Radim Štěrba

Ilustrace: Tomáš Profant
Jazyková korektura: Eva Hánová
Odpovědný redaktor: Andrea Brázdová
Vnitřní úprava a sazba: Karel Hána
Technický redaktor: Jiří Matoušek

Objednávky knih:
www.albatrosmedia.cz
eshop@albatrosmedia.cz
bezplatná linka 800 555 513

ISBN 978-80-266-0384-9

Vydalo nakladatelství Edika v Brně roku 2013 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 18 203.
© Albatros Media a. s. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

Obsah

ZÁKLADY ETIKY A MORÁLKY 4
- Etika 4
- Počátky etiky 5
- Dobro a zlo 6
- Svědomí 7
- Morálka 7
- Nezištná pomoc 8
- Láska 8
- Empatie 10
- Morální dilemata 10
- Závěrečné shrnutí 11

KOMUNIKACE 12
- Mimoslovní komunikace 13
- Slovní komunikace 14
- Aktivní naslouchání 14
- Asertivita 16
- Etiketa v mezilidských vztazích 18
- Závěrečné shrnutí 20

HODNOTY A HODNOTOVÝ SYSTÉM ČLOVĚKA 21
- Hodnoty 21
- Zlaté pravidlo 21
- Všelidské hodnoty – lidská práva 22
- Reálné a zobrazené vzory 24
- Historické osobnosti jako vzory 26
- Já jako vzor pro druhé 29
- Závěrečné shrnutí 29

ÚCTA K SOBĚ A DRUHÝM 30
- Důstojnost a identita lidské osoby 30
- Jedinečnost a identita člověka 32
- Sebevědomí 33
- Sebeovládání a morální úsudek 33
- Hodnotová orientace 34
- Úvahy nad mravními zásadami 34
- Pozitivní hodnocení druhých v obtížných situacích 35
- Občanská zralost 35
- Radost a optimismus v životě 36
- Závěrečné shrnutí 37

ETIKA V OSOBNÍM ŽIVOTĚ ČLOVĚKA 38
- Rodina 38
- Pravidla života v rodině 39
- Sexuální zdraví 41
- Závěrečné shrnutí 46

ETIKA VE SPOLEČENSKÝCH VZTAZÍCH 47
- Etika v ekonomickém životě 47
- Peníze jako ekonomická hodnota 47
- Šetrné hospodaření s penězi 50
- Dárcovství – pomoc potřebným 51
- Etika v každodenním hospodářském životě 52
- Etika v povoláních, politice a sportu 53
- Závěrečné shrnutí 58

ETIKA A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ 59
- Životní prostředí a jeho ochrana 59
- Zvláště chráněná území 60
- Životní prostředí člověka 64
- Kulturní prostředí 65
- Závěrečné shrnutí 66

ETIKA A NÁBOŽENSTVÍ 67
- Hlavní světová náboženství 68
- Křesťanství 70
- Islám 73
- Hinduismus 74
- Budhismus 75
- Zlaté pravidlo v náboženstvích 76
- Sekty a jejich nebezpečí 77
- Závěrečné shrnutí 78

KLÍČ KE CVIČENÍM 79

Vysvětlivky ikon:

Ukázky z literatury, citáty

Úkoly pro žáky

Doplnění základního textu, zajímavosti

ZÁKLADY ETIKY A MORÁLKY

Přečtěte si následující ukázku a řekněte, proč daná situace vůbec vznikla.

Maminka přišla za mnou do pokoje a smutně mi oznámila, že došly vši. „Jaký vši?" vyděsil jsem se. „Rybičkám," řekla trpělivě maminka, „došlo žrádlo. Vodní vši. Nemají co jíst. Tady máš peníze a pojedeš vši koupit." Vzal jsem si s otráveným povzdechem peníze a mezi dveřmi mi maminka ještě řekla, že si mám pospíšit a nemám se nikde toulat. A tak jsem jel. Tramvaj byla skoro prázdná, jen vedle mě seděl pán s malým klukem. Ten kluk ale neseděl, protože pořád lezl po tom pánovi a pořád chtěl něco vědět. „Ploč stojíme, tatínku, na křižovatce, dyž je čelvená?" „Proto," řekl pán tvrdě, „už je to holt tak zařízený. Ty se taky nejmenuješ Evička, ale Vašík." „Aha." Chlapeček si dal do pusy prst a začal pěkně slintat. „A ploč se nejmenuju Evička?" „Protože se jmenuješ Vašík," řekl pán poněkud zvýšeným hlasem. A kdybych se jmenoval Evička, tak bysme jeli na červenou?" „Ne!" zařval pán a na obličeji mu bylo vidět, že kdyby ten chlapeček nebyl jeho chlapeček, určitě by mu pořádně napráskal. Začal jsem se smát, protože když jsem byl malý, tak jsem se určitě takhle hloupě neptal. „Čemu se směješ, chuligáne?!" řekl výhružně pán, přestal si všímat chlapečka a začal si všímat mě. „Jen tak," řekl jsem důstojně, „směji se, neboť mě to baví." „Takový chuligány, jako seš ty, by vůbec neměli do tramvaje pouštět! Co ty máš co poslouchat, co si s Vašíkem povídáme?" „Buďte tak laskav a netykejte mi," řekl jsem lstivě, „nepásli jsme spolu slony." „Pomóc! Chuligán! Drzoun!" začal křičet pán a mačkal tlačítko zvonku tak dlouho, až tramvaj zastavila. Teda to, co jsem řekl, drzost nejspíš byla, jenže ten pán si neměl vůbec začínat.

(Vojtěch Steklač: Čenda a spol.)

Vlastními slovy převyprávějte příběh a posuďte, jestli se hlavní postavy příběhu zachovaly správně.
Najděte jiný způsob řešení situace tak, aby nedošlo ke konfliktu. Jak byste se v takové situaci zachovali vy? Diskutujte o tom se spolužáky.

Co podle vás znamená správné jednání.

Etika

Hledáním správného jednání, dobra, se zabývá etika. Snaží se odpovědět na otázku „Co je vlastně dobro?" a „Co je zlo?" Etika se snaží nalézt a popsat správné jednání u jedinců, lidských společenství i profesí. Existuje mnoho etických systémů, všechny však mají společné heslo – dobro konat, zlo ne. Podle mnohých názorů má člověk přirozený mravní cit, tzv. hlas svědomí, který mu pomáhá intuitivně určit, co může být dobré a co špatné. Každý člověk má tzv. **přirozený mravní cit** – ve světě, v němž existuje dobro a zlo, každý nějak ví, co je dobré a co zlé.

Napište do sloupečků příklady toho, co je dnes považováno za DOBRO a co za ZLO (v každém sloupci nejméně pět příkladů).

Etika má rozhodující úlohu ve vzájemném hodnocení lidí navzájem, proto má významné místo i v **mezilidských vztazích**. Rovněž ovlivňuje i naše vlastní sebehodnocení, má vliv na naši **sebeúctu**, týká se našeho hodnotového žebříčku (tedy hodnot, kterých bychom chtěli v životě dosáhnout)

Slovo etika je odvozeno od řeckého ethos, což znamená zvyk, obyčej, charakter. Etika je filozofickou disciplínou zabývající se rozlišováním toho, co můžeme považovat za dobro a co za zlo.

Grafické znázornění dělení etiky

K jednotlivým typům etiky přiřaďte správnou definici.

individuální etika	starost o dobro společenství (rodiny, komunity, státu)
sociální etika	morální otázky jednotlivce
teoretická etika	etické problémy jednotlivých oborů (např. novinářská, lékařská, ...)
praktická etika	filozofické otázky etiky
profesní etika	konkrétní situace, mravní jednání, uplatnění mravních norem

Počátky etiky

Původ etiky můžeme najít například u starořeckých filozofů. K jejím základům patřilo **ctnostné** (nejlepší) jednání člověka. Proto bylo v antice vzdělání zaměřeno k výchově ctnostného člověka. Významný antický filosof Platón rozlišoval čtyři základní ctnosti: **rozumnost** (schopnost promýšlet problémy), **statečnost** (neustálé usilování o dobro, i přes překážky), **uměřenost** (schopnost nacházet správnou míru např. v jídle, ale i v jiných oblastech života) a **spravedlnost** (schopnost udržovat rovnováhu, dosáhnout harmonie).

Zmínky o etice se objevily už v Homérově eposu Illias a Odyssea. Kromě již zmiňovaného Platóna se etikou ve starověkém Řecku zabývali například Sokrates, Aristoteles, Epikúros.

Grafické znázornění ctností v antice

Z přesmyček poskládej jména jednotlivých antických filozofů, kteří se zabývali etikou a morálkou.

SKOSARET

TLAPÓN

SETIRASOTEL

SÚRIPEKO

Ve středověku se etikou prolínalo křesťanství. Základem bylo desatero přikázání. Své místo ve středověké etice měly i otázky týkající se rodiny, národa, spravedlnosti a sociálních problémů. Jedním z hlavních prvků křesťanské etiky je úcta k lidské důstojnosti spojená s pomocí potřebným.

V desateru přikázání, ač již název to předesílá, nejde o příkazy ani zákazy. Všechna přikázání jsou psána v oznamovacím způsobu v budoucím čase (např. nezabiješ, nepokradeš).

Dobro a zlo

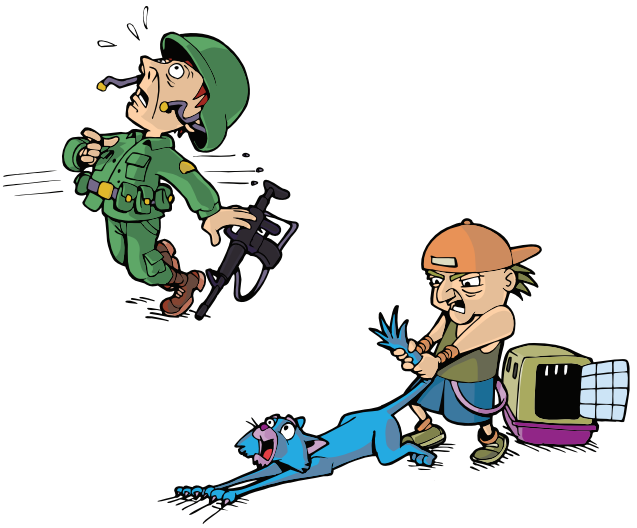
Zlo je něco, co škodí a co zraňuje. **Mravní zlo** je zlo, kterého se člověk dopouští vědomě a bez donucení. Pokud se však člověk ocitne ve zlu, které sám nezpůsobil, neměl by jenom pátrat po jeho příčině, ale hlavně by se měl snažit hledat to, co proti němu může udělat. Na opačné straně vůči zlu stojí **dobro**. Dá se charakterizovat jako něco, co přináší uspokojení a naplnění, užitek nejen pro jedince samotného, ale i pro ostatní.

Jaká největší zla se v lidské historii objevila?

Představte si, že jste se ocitli u autonehody. Jak se v této situaci zachováte?

Vžijte se do situace, že je váš kamarád, či někdo z rodiny nevyléčitelně nemocný. Jak byste se měli k takovému člověku chovat? Vysvětlete ostatním proč.

Prohlédněte si jednotlivé obrázky. Jaká „zla“ zachycují?

Svědomí

Svědomí je vnitřním pocitem člověka, kontrolním orgánem, který umožňuje buď zpětně anebo s předstihem vyhodnotit jednání člověka. Svědomí je velmi úzce spjato s **odpovědností**, často bývá spojováno i s **výčitkou**. Lze tedy říci, že svědomí nás vede k mravnímu dobru. Svědomí se v člověku utváří celý život, ovlivňují ho vztahy (rodina, škola, společnost, …). Dnes se často hovoří i o významu **řeči** při formování svědomí. Člověk by měl umět o svých názorech, pochybnostech, problémech mluvit s ostatními – ujasňuje si tím, co doopravdy chce a ti druzí mu mohou pomoci uvidět, co sám nevnímá a naopak.

Co je nejlepší udělat, když člověka tzv. „hryže“ svědomí?

Morálka

Pojem **morálka** lze definovat jako souhrn způsobů jednání člověka ve společnosti. Morálka je součástí etiky a zahrnuje vše, o čem člověk přemýšlí a co dělá. **Morální pravidla** vznikají přirozeně jako soubor nepsaných pravidel, jejichž podstatou je, že nemáme hledět jen na svůj prospěch, ale brát ohled i na ostatní. Dodržování morálních pravidel je výhradně záležitostí našeho **svědomí**. Mezi hlavní morální pravidla řadíme **takt, ohleduplnost a úctu k jiným lidem**. Těmito pravidly bychom se měli řídit nejen ve svém soukromí, ale i na veřejnosti.

Morálka a etika se týká pouze člověka a jeho jednání. Nevztahuje se na přírodní jevy ani na chování zvířat.

Jaká morální pravidla platí podle vás ve vaší třídě a jaká ve vaší rodině?